

MIJN 45 JAREN TAALSTUDIE

(bedoeld als Radio-rede)

1. Mijn werk op de Tanéambar-eilanden.

Luisteraars:

Naar aanleiding van de uitreiking van de Zilveren anjer door Z.K.H. Prins Bernhard op 27 juni l.l. werd ik door de programmaleiding van de Radiorubriek Nederlands Nieuw-Guinea uitgenodigd u iets te vertellen over mijn werk. Dat werk, mijn taalstudie, was voor mij geweldig interessant, en als leeftijd en gezondheidstoestand het mij niet totaal onmogelijk hadden gemaakt, zou ik er ook nu nog met hard en ziel mee bezig zijn. Ik hoop, dat een praatje over dat werk voor u ook een aangenaam kwartiertje mag zijn.

Van 1915 tot 1935 was ik als missionaris werkzaam op de Tanéambar-eilanden, de meest oostelijke eilandengroep van de Molukken, die heerlijke Molukken. Om mijn werk te kunnen doen moest ik natuurlijk op de allereerste plaats de taal kennen. Ik vond er drie confraters, die ongeveer 4 jaar geleden daar hun werk begonnen en er in die vier jaren in een der talen reeds goed thuis geraakt waren. Die taal was iets heel anders dan de Europese moderne talen, ook iets heel anders dan Latijn of Grieks, maar van de andere kant zo eenvoudig, dat ze hem als het ware spelenderwijze leerden.

De Tanémbarezen waren aangename speelse mensen; (ik denk er nog vaak met leedwezen aan terug) en zo kan ik zeggen, dat ^{de missionarissen} ~~ze~~ spelenderwijze i.p.v. bv. sprekenderwijze de taal leerden. ~~Twee van hen hadden bovendien reeds eerder het Kelees gesproken, een andere van de vele Molukse talen.~~ Ze waren er echter niet toe gekomen hun kennis op schrift te stellen. Hoewel ik er niet op voorbereid was door algemene linguïstische studies probeerde ik dat, ik zou haast zeggen instinctief, al vrij spoedig, hetgeen enkele jaren later resulteerde in twee spraakkunsten en twee uitgebreide woordenlijsten (Jamdeens en Fordaats), die werden gepubliceerd door het toenmalige Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen, evenals wat nota's en een korte woorden-

lijst van het Staroeëes, een andere taal op de ^{zelfde} ~~Tambora~~-eilanden.

Deze talen horen tot de grote Austronesische talengroep, die bestaat uit drie families, ten eerste de Indonesische (gesproken in het tegenwoordige Indonesië, in de Philippijnen, op het schiereiland Malakka, en zelfs op Madagascar), en verder de Melanesische en ~~de~~ Polynesische. Indonesisch, Melanesisch en Polynesisch vormen samen de groep Austronesische, vroeger ook wel genoemd Maleis-Polynesische talen. Naar mijn mening zijn de Molukse talen Indonesisch, beïnvloed door het Melanesisch.

Toen ik twee der genoemde talen vloeiend sprak, en gemakkelijk verstond, heb ik nog een aanzienlijk aantal ethnografische gegevens verzameld van de eilanden Jamdena en Fordata, welke in een omvangrijk boekdeel werden uitgegeven door de firma Brill te Leiden.

Het soort talen, Austronesische dus, dat we zojuist bespraken, vindt men ook op Nieuw-Guinea, waarheen ik in 1935 door mijn superieuren werd overgeplaatst. Ze komen er echter slechts sporadisch voor, zoals bv. hier en daar in het uiterste Westen, aan de Noordkust van Nederlands Nieuw-Guinea, verder in het Australische gedeelte langs de Zuidkust vanaf de Fly-rivier tot in het uiterste Oosten, op slechts één plaats doorgedrongen tot in het ~~lagere~~ bergland.

2. Spreiding der talen op Nieuw-Guinea.

Laat ik u even een idee trachten te geven van de taal-toestand in Nederlands Nieuw-Guinea. Er van uitgaande, dat Nederlands Nieuw-Guinea 800.000 inwoners telt, die tesamen 100 verschillende talen en dialecten spreken, en dat het ~~Nederlandsche-gebied~~ 12 maal zo groot is als ons land, komen we, schematisch voorgesteld, tot de volgende getallen: Op een gebied zo groot als Nederland wonen 67.000 mensen (800.000 gedeeld door 12). Het gemiddelde aantal sprekers ^{van een taal} op Nieuw-Guinea is 8000 (800.000 gedeeld door 100). Dus 67.000 mensen spreken 8 à 9 verschillende talen en dialecten (67.000 : 8000), minstens zó verschillend, dat men elkaar niet verstaat.

Om ons een concrete voorstelling te maken van de taalsituatie in Nieuw-Guinea zouden we die toestand daar kunnen projecteren

op ons land in het begin van onze jaartelling. In bossen en moerassen (eigenlijk zouden we er nog het bijna ontoegankelijke gebergte van Nieuw-Guinea bij moeten denken) leven daar dan ongeveer 67.000 mensen verspreid over een groot aantal kleine nederzettingen, en in voortdurende strijd gewikkeld op leven en dood, zodat vreedzame contacten zeer zeldzaam zijn. Waar men met het buurvolk in aanraking komt spreekt ieder zijn eigen taal, die niet verstaan wordt door de gesprekspartner. Gebaren en mimiek maken duidelijk wat bedoeld wordt. Zo moeten we ons voorstellen, dat in de provincie Groningen een 4000 mensen Russisch spreken. Een zelfde aantal in Friesland spreekt Javaans. Hun zuiderburen in Drente spreken Duits. In een gebied als Overijssel en Gelderland worden twee totaal verschillende talen gesproken, bv. Grieks en Spaans, beide verdeeld in verschillende dialecten (bv. Spaans en Portugees). In een wat groter gebied zoals Noord-Brabant kunnen we ons voorstellen dat zo'n 12.000 mensen wonen waarvan de ene groep, met uitzondering van het dorpje Breda (200 mensen) waar men in het Frans met elkaar converseert, Florinees spreekt, de tweede Italiaans en de derde Engels. Als we de 4000 mensen, die in Zuid-Holland wonen Nederlands laten spreken, dan moeten we ons voorstellen, dat men in Den Haag Hollands spreekt, in Leiden Fries, in Alphen Limburgs en in Gouda Vlaams, terwijl we ons dan meteen moeten voorstellen, dat men in de provincie Utrecht Balinees spreekt, en in Noord-Holland Deens. We mengden onder de Europese talen expres drie Indonesische, omdat de weinige Austro-nesische talen evenveel verschillen van het Papoeaas als het Indonesisch van de Europese talen.

Het is maar goed, dat St. Willibrord hier een minder gecompliceerde taaltoestand aantrof, want anders mag terecht de veronderstelling gemaakt worden, dat zijn succes aanzienlijk minder geweest zou zijn. Missie en Zending echter op Nieuw-Guinea staan voor deze feitelijkheid.

In Nieuw-Guinea

3. Systeem der Papoea-talen tegenover de Austronesische.

Tegenover het geringe aantal Austronesische talen vinden we over heel Nieuw-Guinea wat men wel noemt de Papoea-talen. Het is wel niet overtuigend bewezen, dat die één taalfamilie vormen en dus met één naam genoemd kunnen worden, maar volgens mijn persoonlijke mening grenst dat toch wel aan zekerheid, zeker voor de bijna 30 talen en dialecten, die ik zelf bestudeerde in het Zuidelijk deel van Nieuw-Guinea. Absoluut zeker is, dat ze niet van de Austronesische familie zijn, en dat ze er duidelijk tegenover staan, hoezeer ze overigens onder elkaar verschillen. Behalve op Nieuw-Guinea komen ze, hoewel zeer sporadisch, ook voor op New Britain, op de Salomons-eilanden, op Timor en verder nog op Halmaheira.

De Papoea-talen verschillen zeer sterk van elkaar ten eerste in lexicologisch opzicht, en dat is juist een van de dingen waarin ze in algehele oppositie staan tot de honderden Austronesische. Deze laatste worden niet in één enkel land gesproken, maar op vele ver uit elkaar gelegen eilanden, vanaf het Noorden van de Philippijnen over Indonesië tot aan de uiterste eilanden van Melanesië, Polynesië en Micronesië toe. Als men woordenlijsten van die honderde geografisch ver uiteen gelegen eilanden naast elkaar legt, vindt men ook bij een oppervlakkig bekijken vele reeksen van woorden, die behoudens regelmatige klankwisselingen identiek zijn. Vooral persoonlijke voornaamwoorden en telwoorden zijn nagenoeg overal gelijk, of gemakkelijk met elkaar in verband te brengen, zo zelfs, dat toen ik anderhalf jaar geleden in een ziekenhuis een missionaris uit de Fidji-eilanden ontmoette, ik hem tot zijn grote verwondering kon vertellen wat ongeveer de persoonlijke voornaamwoorden en telwoorden van de Fidji-taal waren, hoewel ik me op dat soort talen toch niet gespecialiseerd heb.

In de Papoea-talen vinden we juist het tegenovergestelde, in die welke geen zustertalen zijn is praktisch geen enkele verwantschap in de woordenlijsten te ontdekken. Zelfs de persoonlijke voornaamwoorden verschillen van taal tot taal, hoewel opvallend is, dat in alle door mij onderzochte talen het kenmerk van le persoon enkelvoud zowel als meervoud de medeklinker n is; ook in

lijsten van woorden uit het Australisch gedeelte van Nieuw-Guinea vond ik die n terug.

Ook in grammaticaal opzicht is het onderling verschil der Papoea-talen zeer groot. Een zeer opmerkelijk verschijnsel is, dat bijna in alle systemen de werkwoordvormen de voornaamste plaats innemen, terwijl er in de Austronesische talen bijna geen vervoeging bestaat. De uiterst ingewikkelde vervoeging steunt op flexie, m.a.w. geschiedt voor 't grootste gedeelte door het gebruiken van affixen, zowel praefixen als suffixen en infixen; ik ken maar één groepje, nl. de drie taaltjes van het Frederik-Hendrik-eiland, waar men zo goed als geen vervoeging kent, hoewel het zeker geen Austronesisch is.

In verschillende Papoea-talen gaat men in het uitdrukken der tijden verder dan wij. Zo heeft men in Kamoro^f behalve tegenwoordige en toekomstige tijd, twee verschillende verleden tijden, die gebruikt worden naargelang het proces plaats vond op de dag van heden, dan wel op een vroeger tijdstip. Zo onderscheidt men in Boazi drie toekomstige tijden; één voor wat zal geschieden op de dag van heden, één voor wat morgen, en één voor wat nog later zal gebeuren. In Awju heeft men een verleden tijd voor wat jaren her gebeurde, één voor wat een zekere tijd geleden, één voor wat gisteren en één voor wat vandaag geschiedde. Dat alles wordt uitgedrukt door flexie.

Wat de vervoeging der Papoea-talen nog ingewikkelder maakt, is dat men in de vervoegde vorm naast de tijd ook vaak nog uitdrukt het aspect van het proces. Overal vinden we minstens onderscheid gemaakt tussen incidentele en habituele processen; in het Nederlands kan "hij werkt in de tuin" evengoed betekenen dat iemand op dit oogenblik of vandaag in de tuin werkt, als dat hij de man is die ^{zulk} ^{doek} ~~in de tuin werkt~~, of wiens bezigheid tuinieren is. In de Papoea-talen hebben de gewone vormen van de stellende wijs altijd een incidentele betekenis, en wanneer men het heeft over een habitueel plaats hebbend gebeuren, dan gebruikt men geheel andere flectie-vormen, ook nog weer verschillend volgens de tijd, nl. heden, verleden en toekomst. We spreken over het uitdrukken van aspecten verder nog wanneer we iets zeggen over het Marind.

Ook wordt druk gebruik gemaakt van flexie voor het uitdrukken

van verschillende modaliteiten en andere verwante verschijnselen, zoals het uitdrukken van een wens, een aansporing, een bevel, een verbod, een voorwaarde, een vermeend proces, een nadrukkelijke bewering, een twijfel, een vraag, een onzekerheid, verwondering, smart of medelijden enz. enz. Men heeft soms in een vragende wijs verschillende vormen naargelang gevraagd wordt naar het al of niet plaats hebben (liep hij weg?), dan wel naar de omstandigheden van een proces (wie liep weg? Wanneer liep hij weg? Hoe liep hij weg, waarheen liep hij weg? ^{of} Waarom liep hij weg?).

Een ander verschijnsel, dat zeer veelvuldig voorkomt in de Papoea-talen is, dat men er speciale werkwoordstammen kent van de primaire afgeleid, ofwel geheel daarvan verschillend, die tegelijk met het proces de persoon van en/of het getal van onderwerp of voorwerp aanduiden, of tijd, aspect of wijze van het proces uitdrukken. Deze secundaire stammen worden overigens verveegd zoals de primaire. We vinden bv. naast een stam die "lopen" betekent, afgeleide stammen die betekenen "ik-lopen", "jij-lopen" enz. waarbij we ons dan in de vervoeging bv. de verleden deelwoorden "ge-ik-lopen" en "Ge-jij-lopen" kunnen denken. Als we in 't Nederlands ^{secundaire} stammen hadden, die tegelijk met het proces ook de persoon van het voorwerp uitdrukken, dan zou bv. de stam "slaan" kunnen betekenen "hem slaan", en een andere, bv. ~~ik~~ "sleen" de betekenis kunnen hebben van "mij slaan"; "hij zal slaan" en "hij zal sleen" zouden dan resp. betekenen "hij zal hem slaan" en "hij zal mij slaan".

Een andere tegenstelling met de Austronesische talen is het gebruik van achter- inplaats van voorzetsels, dus "huis in" i.p.v. "in huis"; ook voegwoorden komen niet vóór, maar áchter de zinnen waarbij ze horen, dus i.p.v. "ik was boos omdat hij niet kwam" zegt men: "hij kwám niet wegens, was ik boos."

Het bestaan van de samenstellingen van het type "kókos-stam" met het accent op het eerste of bepalénde lid, die we ook in de Germaanse talen kennen, is eveneens een kenmerk van de Papoea-talen tegenover de Austronesische. In deze laatste is de parallelle samenstelling "stam-kókos", met accent op ~~het bepalénde~~, het tweede lid, dat hier het bepalénde is.

Verder is de zinsbouw in de Papoea-talen onderwerp-voorwerp-

[zoals in de Papoea-talen]

gezegde (Jan Piet slaat) en in de Austronesische: onderwerp-gezegde-voorwerp (Jan slaat Piet). van welke volgorde nooit afge-
weken wordt, noch in de ene, noch in de andere taalfamilie.

4. Mijn aankomst op Nieuw-Guinea.

Zoals ik eerder reeds zeide werd ik na 20 jaren op de Tanémba-eilanden als missionaris te werk gesteld in Zuid-Nieuw-Guinea. In Mei 1935 ging ik per K.P.M. schip eindelijk naar het grote eiland, waarheen van jongsaf mijn dromen en mijn verlangens me ~~veer~~ voorafgegaan waren, en stapte af op Kaimana, waarvan de naam in de laatste maanden zo dikwijls in 't nieuws van krant, radio en televisie verscheen. Vandaat kwam ik na tien dagen en nachten in het, om het niet erger te zeggen, onfris ruikende ruim van een zeilbootje zonder enige accomodatie, aan te Oeta, de plaats van mijn bestemming, ten Westen van Kaokona^o, de laatste maanden ook in 't nieuws voorkomend. Ik vond daar een zekere Pater Rievers, die er reeds vier jaar werkte. Daar ik nu eenmaal smaak gekregen had in linguïstische bedrijvigheid vroeg ik hem al de eerste avond, hoever hij en zijn collega te Kaokona^o (de latere apostolisch vicaris van Merauke, Mgr. H. Tillemans[†], die daar zijn eerste missionaire ondervindingen opdeed, en er met heel veel succes werkte) het gebracht hadden in de kennis van wat ik later de Kamoro-taal zou noemen. Met een mismoedige, ik zou haast zeggen wanhopige blik in zijn ogen antwoordde hij letterlijk (ik heb het nooit vergeten): daar kennen we geen knoop van. Dat ging mijn begrip te boven. Alle missionarissen op de Tanémba-eilanden spraken na vier of vijf jaar de taal vloeiend, en na vier jaar had ik de constructie ervan practisch geheel door. En hier: geen knoop kennen we ervan. Hoe kon dat nu zijn? Ik had mijn nieuwe confraters nooit eerder ontmoet, maar ^{wel} had ik van anderen gehoord, dat ze allebei ijverige jonge kerels waren, dat een van hen zelfs een buitengewoon goed student en theoloog was, en dat ze geen van tweeën voor kleine en ook niet voor grote moeilijkheden vervaard waren. Hoe kon dat nu? Op mijn primitieve bedje, toen we eindelijk heel laat waren gaan slapen,

heb ik er die nacht nog over liggen denken.

De volgende dag hoorde ik dat zij zich behielpen met een tamelijk groot aantal woorden, die ze langzamerhand verzameld hadden, maar heel goed inzagen, dat ze alleen maar losse woorden stamelden en niet wisten hoe ze er verband tusseh moesten leggen; het was zoiets als "lopen ik tuin, zien ik neef ik, hij ik geven banaan stuk. In goed Nederlands: ik liep in de tuin, en daar zag ik mijn neef, wie ik een stuk banaan gaf. 't Was eigenlijk nog erger, want eigenlijk zeiden ze meestal: "loop (gebiedende wijs 2e pers. enk.) ik tuin, zie (gebiedende wijs 2e enkelvoud) ik neef ik, hij ik geef (gebiedende wijs 2e enkelvoud) banaan stuk. Zo ook spraken de lui tegen hen in een uiterst simpel kindertaaltje, maar als ze tegen elkaar praatten, was er voor de Paters geen touw aan vast te knopen. De lui hadden al tientallen jaren, misschien al langer, dat taaltje uitgevonden, om te kunnen spreken met "die domme vreemdelingen", die uit Ceram vooral bij hen kwamen handelen in copra, massooi en andere artikelen. De missionarissen bleken al gauw even dom, en zo stonden zij, die door ons academisch gevormd genoemd worden, daar als minderwaardigen, een hopeloos geval als men komt onderrichten en opvoeden.

De lui schijnen door gehad te hebben, dat de vreemdelingen helemaal niets begrepen van de vreselijk ingewikkelde werkwoordvormen; in de Indonesische talen, evenals ook in de Melanesische en Polynesische heeft men zo goed als geen vervoeging, en die van Oeta en Kaokonao ~~juist op dat punt heel ingewikkeld~~ juist op dat punt heel ingewikkeld, we kunnen gerust zeggen ingewikkelder dan Latijn en Grieks. Onwillekeurig hebben ze toen voor de omgang met "die domme vreemdelingen", iets wat ze zelfs voor hun baby's niet deden, de eenvoudigste vorm gekozen, die in hun vervoeging voorkwam, en dat was de imperatief-vorm van de 2e persoon enkelvoud.

Natuurlijk hadden ze in hun vervoegde vormen een stam- of grondvorm, waarvan de honderdtallen vervoegde vormen waren afgeleid, maar van het bestaan daarvan waren ze zich niet bewust, ze wisten ze niet afgescheiden te zien van de heel vele praefixen en suffixen, dikwijls combinaties van verschillende praefixen en suffixen, rond de stam, evenmin als ze ook geen flauw begrip hadden van het bestaan van al die affixen.

Ik zei straks, dat de missionarissen niet wisten hoe duidelijk

verband te leggen tussen de onderdelen van een zin; ze hoorden zo goed als geen schakel-elementen, in onze Europese talen voorzetsels en voegwoorden; de heel enkele die in hun taal voorkomen waren bovendien niet voorzetsels, maar achterzetsels achter woorden of zinnen. Dat gebrek aan schakel-elementen lag ook al weer aan de verveeging, waarin men door het gebruik van prae- en suffixen, die bijna onherkenbaar met de werkwoordstam verbonden uitdrukten, wat wij uitdrukken door voorzetsels of voegwoorden.

Die vervoegde vorm van imperatief 2e enkelvoud gebruikende hadden ze verder geen middelen om tijd, aspect of wijze van een proces uit te drukken, en zo kon in het noodtaaltje de 2e persoon enkelvoud van de imperatief aima van de stam imi voor doen of maken, met praefix a en vervoegingsuitgang a, zowel betekenen: doe het of doet het, als nu doen, gedaan hebben, zullen doen, zouden doen enz. enz. Gelukkig hadden ze tenminste een woordje, dat een ontkenning uitdrukte, en dat was apokona, zodat aima apokona dan betekenen kon: niet doen, niet gedaan hebben, niet zullen doen, niet zouden doen enz. enz. In de eigenlijke taal had men bij vervoegde vormen dat woordje niet nodig, want naast elke van de honderden affirmatieve vormen had men een negatieve. In al die honderden vormen werden bovendien ook nog persoon en getal van onderwerp en voorwerp en andere relaties uitgedrukt, zodat bv. een enkele woordvorm uitsluitend kon betekenen: ik deed het voor jou, niet vandaag, maar gisteren of eerder; dat was dan émajmìni, terwijl émajmini betekende: ik deed het vandaag voor jou, beide vormen van de stam imi. Van dezelfde stam zijn de vormen émajmìnàmimi, en émajmimànàmimi, de eerste: jullie twee deed het voor ons vandaag, de tweede: idem vóór vandaag. Herkent u de stam imi in die lange vormen? U zult zeggen: ja, heel duidelijk, op het einde, hoor maar: émajmimànàmimi, en dan hebt u het net mis; dat imi op 't einde heeft niets met de stam imi te maken; die zit nl. in 't begin émajmi, waar de eerste i een halfklinker geworden is, en verbonden met de a van het praefix éma de tweeklank ai vormt. Luister nog naar dit: allemaal vormen van dezelfde stam imi: màjmirom we doen het nu; imiromòne we doen het niet; émajmmom we deden het indertijd; immomòne we deden het indertijd niet; ajmikimirom we zullen het doen; imakùmurum we zullen het

mm

niet doen; amàjmikirom we doen het gewoonlijk; imikiromòne we doen het gewoonlijk niet. En zo bestaan er een 500 vormen van de stam imi. Die stam imi kennen de Kamoro's als zodanig niet, ~~er~~ U zult wel vragen: hoe is het mogelijk, dat een van de meest primitieve stammen ter wereld zulke vormen heeft uitgevonden, en hoe kan dat door de kleine kinderen geleerd worden, hoe kunnen zelfs de mensen opk leeftijd daaruit wijs worden. Ik kan, geloof ik, niets anders antwoorden, dan dat we hier staan voor een der ondoorgrondelijke problemen van het menselijk vernuft, en dat we hierdoor alleen al het bewijs hebben, dat de Papoea's geen minder soort mensen zijn dan wij.

Ze vergissen zich nooit in die wirrewar van vormen, en daardoor alleen kon het mogelijk zijn voor een vreemdeling die schijnbaar verwarde, maar integendeel uiterst consequente taal, te ontwarren en het systeem ervan te ontdekken.

5. Mijn werk in de Kamoro-streek (Mimika)

Op de derde dag van mijn aankomst te Oeta was ik al bezig er iets van te achterhalen. Mijn confrater had me een jongen van ongeveer 16 jaar aangewezen, die op school al wat maleis geleerd had, altijd contact met vreemdelingen zocht, in pienterheid boven de andere jongens uitstak, en bovendien nogal brutaal was, goede eigenschap voor een taalhelper; hij had niet veel geduld aanvankelijk, maar dat kwam later wel, toen hij merkte, dat hij echt een onderwijzer was geworden, met als leerling toch niet de eerste de beste; in 't begin had de leerling er niet veel van g eshapt, maar langzaam aan scheen hem het licht toeh beginnen te dagen.

Nadat de confrater, die ik moest opvolgen, vertrokken was, had ik tot taak geregeld de 12 dorpjes af te reizen, waarin hij gewerkt had. Daar bestonden reeds sedert enige tijd maleise schooltjes, schooltjes dus waarin aan het jonge geslacht behalve netheid, orde en tucht ook reeds een mondje vol Maleis was geleerd. In de dorpjes, die ik geregeld te bezoeken had, koos ik de intelligentste schooljongens uit om van hen de taal te leren. Waarom ik geen volwassenen koos, daar zullen we verderop op te-

rugkomen. Ik logeerde dan in de huizen van de indonesische dorps-
onderwijzers; een van de weinige voordelen van die primitieve
hutjes was, dat je er op geen netheid enz. hoefde te letten, en
bv. de peukies van je "sjekkie" overal zo maar neer kon gooien;
ze verdwenen samen met andere ongerechtigheden vanzelf door de
vloer op de grond onder de hut, en waaiden daar wel weg, of werden
er voor verder gebruik wel opgeraapt, en het dak was niet ondoor-
dringbaar voor de regen. Ik wil maar zeggen, dat ik moest werken
in materieel heel primitieve omstandigheden, vaak zittend op een
kistje aan een heel gammel tafeltje, dat niet onbewegelijk op de
vloerlatten stond, *en wegens het lekke dak nog al eens verschoven moest worden.*

Beginnend met een lijst van eenvoudige woorden, ongeveer 800,
die ik enige malen verifiëerde, kon ik voor mezelf een spelling
vaststellen, welke ik voorlopig gebruiken kon. Het voornaamste
van zo'n spelling is dat ze consequent is, en voor dezelfde klan-
ken altijd dezelfde lettertekens heeft. Daarna begon ik al spee-
dig met catechismusvragen van de alleereenvoudigste soort op te
stellen, ~~en~~ bij dat alles het Maleis als contacttaal gebruikend;
tot dan toe had men zo goed en zo kwaad als het gign een zeer
summair godsdienstonderricht gegeven in het Maleis, daarbij de
weinige Papoea-woorden benuttend, die men zich had eigen gemaakt,
altijd zonder de ingewikkelde vervoegde vormen. De vragen en
antwoorden, die ik samenstelde gebruikte ik elke dag in de ca-
techismus, waarbij ik dan een weinig uitleg gaf in primitief
Maleis, en later voor zover dat mogelijk was ook in de eigen
taal. De reactie der kinderen was me daarbij een middel om de
juistheid van mijn formulering^{en} te verifiëren. Ik nam voor mijn
taalonderzoek altijd dezelfde jongens, zodat dezen dag in dag
uit meer Maleis leerden, ~~en~~ en tegelijk dag in dag uit beter
begonnen te begrijpen wat ik van hen verlangde. Na de catechis-
mus kwamen enkele eenvoudige gebeden aan de beurt. Hoe zóóts
klinkt? Men vraagt mij vaak: Pater, spreek eens wat Papoeas.
Misschien zijn er onder de luisteraars enkelen, die dat ook
graag eens hoorden. Hier dan de bede in het Onze Vader om het
dagelijks brood, in Kamoro: Amuta naatja jaw awaitatja na rari
wawà nama kèmena, in een zusters taal van Kamoro, nl. Asmat: jo-in
jo-in ndar amos wou tatantsjarouei; in een heel andere taal, nl.
het Marind: nahan ke end tamuh mba-hanid-nanggo anè-og nana-hanid

ehé

~~dit~~; in weer een heel andere taalsoort, het Kati: nuw animan miron-waaron tipik nup kande; in een der vele Awju-dialecten: nagha naghaghaé séra-chàghamo, nogho-ba sérà-né-ké kamadà. Uw oren suizen natuurlijk al, en daarom gaan we door waar we gebleven waren.

Na de eenvoudige gebeden volgden een aantal heel simpel gehouden bijbelse verhaaltjes. Als ik u vertel, dat ik het Maleis als contacttaal gebruikte, begrijpt u natuurlijk aanstonds, dat ik de jongens geen vertaling liet maken van Maleise zinnestukjes; dat zou een letterlijke en daarom zeker geen juiste weergave opgebracht hebben; de echte Papoea-talen zoals het Kamoro was, staan in alles veel te ver van het Maleis en de andere Austronesische talen af. Ik legde hun uit, heel langzaam in het begin, wat ik wilde zeggen, en trachtte dat door hen op hun eigen manier gezegd te krijgen. Daarbij trachtte ik heel veel geduld te hebben en me om tijd nelemaal niet te bekommeren.

Ik zeide reeds, dat ik door het dagelijks gebruik van de catechismusvragen en -antwoorden bij het onderricht aan de schoolkinderen de juistheid van mijn formuleringen trachtte te verifiëren, en zodoende ook dikwijls iets te verbeteren kreeg. Toen ik zover was, dat ik een verzameling vragen en antwoorden aan de andere missionarissen kon overhandigen, verificeerden ook zij de juistheid ervan, en wij allen trachtten daarbij de kinderen spontaan te laten antwoorden, d.w.z. de vragen niet zo te stellen, dat er een gememoriseerd antwoord op moest volgen. Mijn medewerkers waren de voortvarende Pater Tillemans, zoals ik reeds zeide ^{nu} Apostolisch Văcaris van Merauke, die onder andere goede eigenschappen, de gave bezat zijn Pappenheimers te begrijpen en te doorzien, en verder de zeer kritisch aangelegde Pater Akkermans (later vermoord door de Jappen).

We ondervonden, dat de kinderen, die tussen haakjes in het Kamoro-district over het algemeen slomer waren dan in de meeste andere delen van Niuw-Guinea, langzaam heel vlot werden in het antwoorden, en zelfs op hun manier enthousiast bij het catechismusonderricht, een vlotheid en een enthousiasme, die ze bij de leerstoffen van de Maleise school niet lieten blijken. Een frappant bewijs, dat ik met mijn methode iets bereikte, en dat

mijn formuleringen niet onjuist of on-Papoees konden zijn, kreeg ik later. Toen in de oorlogsjaren in een ander district, nl. het Mapi-gebied, enkele scholen een jaar lang gesloten waren geweest, bleek dat de schoolkinderen van het schoolonderricht in onverwachte mate zo goed als alles vergeten waren, maar op de vragen van de catechismus vlot bleven antwoorden.

De reden waarom ik niet met behulp van volwassenen de taal bestudeerde is zeer eenvoudig. We hadden in Nieuw-Guinea, minstens in de kuststreken, te doen met een zeer gedegeneerd volk, dat nergens anders interesse voor had dan in eten en sexe, en in feestvieren, iets wat vooral bij de jongens^{zen} al veel^{en veel} veranderd is. Met volwassenen viel werkelijk niets uit te voeren; vijf minuten was voor hen meestal reeds te lang, en na vijf of op zijn hoogst tien minuten geïnteresseerd te zijn geweest, gaven ze vaak reeds door gapen en andere onhebbelijkheden te kennen, dat ze er genoeg van hadden; ze gingen er soms languit bij liggen en vielen in slaap. Ook met jonge jongens was het in het begin niet gemakkelijk, maar langzamerhand verbeterde dat zienderogen. Als men bij taalonderzoek ook ethnografische resultaten wil verkrijgen, moet men bij de ouderen zijn, maar als het zuiver gaat om de spraakkunst, en om een zeker aantal woorden voor een woordenlijst (niet voor een volledige dictionnaire), kan men zeker volstaan met opgroeiende jongens. Neem bv. jongens hier in de beschaafde wereld, die geen onderwijs zouden hebben genoten, nooit naar radio of televisie zouden hebben geluisterd; voor het beschrijven van de taalregels van hun eigen dialect kan men zeker afgaan op hun manier van spreken; iedere verstandige jongen van 15 à 16 jaar spreekt bijna onfeilbaar zijn dialect juist, al kent hij de hele woordenschat nog niet; de enkele fouten, die hij misschien zal maken, zal men spoedig ontdekken, wanneer men nog enkele andere jongens hoort. Ik herinner me gevallen, dat zo'n jonge jongen mij iets trachtte te laten opschrijven, waarvan ik dacht, dat het vast en zeker fout moest zijn, gezien andere gevallen, die ik reeds kende; ik schreef het voorlopig maar op, maar enkele dagen later kwam ik stiekum op hetzelfde geval terug, hopende dan wel de "juiste formulering" voor de dag te horen komen, maar neen, 't was weer hetzelfde, en als ik probeerde mijn eigen wijs-

heid tot haar recht te laten komen, werd de jongen nog kwaad ook. Nog een maand lang probeerde ik weer, zonder het hem te laten merken, hem toch anders te laten zeggen, totdat ik op een gegeven moment ineens begreep, dat ik het mis gehad had en waarom. En dan had ik weer eens een prachtvondst gedaan, waarvoor ik mijn helper extra dankbaar kon zijn.

Misschien denkt u, dat ik na die ene taal bestudeerd te hebben iemand van die bepaalde stam kon gebruiken als contactman of tolk voor een volgende taal; dat was zelfs niet mogelijk, toen ik na het Kamoro het Sémpan ging onderzoeken, duidelijk te herkennen als zusters taal, of misschien zelfs als een ander dialect. Nergens kan men mensen vinden, die als tolk zouden kunnen optreden, zodra men iets meer dan de alleeneenvoudigste zaken te behandelen krijgt; Niettegenstaande de geregelde vijandschap, waarin de verschillende stammen leven, is er toch op veel plaatsen wel enig contact en de vijandschap wordt vaak afgewisseld door perioden van vriendschap tussen buurstammen, of door bondgenootschap tegen een andere op dat tijdstip vijandige stam. In het Centraal Gebergte bestaat zelfs veel en geregeld contact door de handel in schelpengeld, stenen bijlen, zout, tabak enz., die ^{ook} ~~ook~~ personen van veraf gelegen plaatsen bij elkaar brengt. Een vreemdeling, die de gelegenheid krijgt om personen van verschillende stammen met elkaar te zien onderhandelen over het ruilen van diverse handelsartikelen, meent op het eerste gezicht, dat ze elkaar volmaakt verstaan. Dit is dan ook zeker waar, maar het veronderstelt niet, dat ze elkaars taal verstaan. Een goed verstaander heeft maar een half woord nodig, vooral als het in zijn stenen-bijlen-kraan te pas komt, en gebaren en mimiek vullen veel aan. Hoe weinig verschillende stammen van elkaars taal afweten, merkt men spoedig wanneer men van de gelegenheid wil profiteren om van een der beide talen iets meer dan heel gewone woorden te weten te komen door een der kooplieden als tolk te gebruiken. Voor de ruilhandel met de artikelen bij de hand, hebben ze niet veel taalkennis nodig, temeer daar de bergbewoners zeer sluwe en uitgeslapen handelaars zijn. Van beide kanten wordt volop gepraat, ieder in zijn eigen taal, gemengd met woorden van de vreemde taal, en dan zonder gebruik van de geweldig vele vormen, welke die vreemde taal

rijk is. Trouwens ook Nederlanders van wie ik wist, dat ze de taal niet kenden op enige woorden na, heb ik opgewekte gesprekken horen voeren met groepjes Papoea's, die ze voor de eerste keer ontmoetten, mensen zoals overigens de meeste Papoea's, met een ~~zeer~~ levendige natuur. Dan hoorde ik woorden uit het Nederlands, uit het Maleis, uit een of meer Papoea-buurt-talen, zodat ik er zelf ook heel wat van begreep, en het wederzijds genoeg was dan op aller gezichten te lezen. Sommige mensen hebben nu eenmaal op hun manier een gave der talen, waar men jaloers op zou worden, en als het er om gaat mazzeltjes te maken, vinden we die gave ook bij veel Papoea's, vooral bij de geboren handelaars in het gebergte. Maar als tolk voor het onderzoek zijn ze niet het minste waard.

6. Methode van mijn werk.

Laten we nog iets meer zeggen over de door mij gebruikte methode, een methode die wel nooit eerder gebruikt werd; of ~~het~~ zij tot goede resultaten leidde, kunnen de officiële linguïsten beoordelen. Boven sprak ik reeds van het invullen van een blanco woordenlijst. Daarbij kwam ik altijd ^{van zelf} een honderd werkwoorden tegen. Er zijn maar enkele talen onder de door mij onderzochte, waarin voor de zegsman de mogelijkheid bestaat om op de vraag naar een werkwoord een soort infinitief of een stam op te geven; meestal krijgt men dus de een of andere van de honderden vervoegde vormen te horen, bij sommige werkwoorden deze, bij andere die, naargelang de betekenis ervan; de meeste kans heeft men bij het opgeven van een Maleis werkwoord een imperatiefvorm te krijgen; dikwijls ook krijgt men een verleden tijd in een der drie personen, waarbij men nog de kans loopt, dat een of andere relatiewijzer ingesloten is. Daarom is het, om geen verwarde notering van werkwoorden als resultaat te krijgen van het voorlopige onderzoek, nodig iets van de vervoeging te weten ~~ik~~ te komen, waardoor men dan iets kan noteren, wat de stam, primaire of secundaire, of infinitiefvorm zou kunnen zijn. Door van een enkel werkwoord enkele voorbeelden te laten vertalen krijgt men er meestal al spoedig enige kijk op; al naar gelang van de soort vervoeging van de te onderzoeken taal, vindt men dan de een of andere karakteris-

tieke vorm, waarin men een stam meent te zien optreden, en door die vorm dan te zoeken van een aantal andere werkwoorden krijgt men een idee van wat men voorlopig het beste kan noteren als vertaling bij een werkwoord.

Na op die manier reeds een vaag idee te hebben gekregen welke vervoegde vormen zoal kunnen optredeⁿ, begin ik dan met een vragenboekje te vertalen, dat ik in verschillende Papoea-talen reeds heb opgesteld, en dat in ongeveer 600 zeer eenvoudige vraagjes alles behandelt, wat volgens de meeste missionarissen voldoende is voor het eerste godsdienstonderricht, dat op de duur moet leiden tot het Doopsel en de verdere christelijke opvoeding. Ik ga natuurlijk niet in mijn eentje een vertaling maken, maar altijd "vertaal" ik samen met mijn taalhelpers, en dat niet alleen in het begin, wanneer ik zelf nog maar heel weinig van de taal afweet, maar ook later, als de 600 vraagjes zijn vertaald, en ik enkele gebeden opstel, of daarna een 50 korte bijbelse verhaaltjes maak, of nog later een verzameling gebeden, die voldoende zullen zijn voor de eerste jaren van de christen gemeente. Nemen we de eerste vraag van de catechismus, die de eerste is van een soort korte inleiding: waartoe zijn we hier op aarde? Een ingewikkelde zin is dit niet, maar ^{iets dergelijks} ~~zoets~~ vraagt de Papoea zich nooit af. Ik begin dus met te zeggen: "Vraag jullie me eens: Toean, waartoe bent u eigenlijk hier in deze streek gekomen? en dan: waartoe zijn we eigenlijk hier bij u in huis deze morgen? of een andere dergelijke vraag, ingegeven door of toepasselijk op de omstandigheden, of op de gebeurtenissen van de dag, of op iets wat uit het venster van mijn hut te zien is, bv. waartoe is die koeli vandaag hier bij het huis van de pastoor? De antwoorden op de vragen komen vanzelf: om onze taal op te schrijven, om in de tuin te werken en aldus een broek te verdienen. De eerste vraag van de catechismus kan nu op de proppen komen, en ook het antwoord, dat luidt: om God te dienen en aldus later in de hemel te komen.

En zo gaan we verder, van vraag tot vraag, waarbij we op een heel natuurlijke manier vormen en constructies tegen komen, en heel wat te weten komen over het gebruik van substantieven, adjectieven, eventuele lidwoorden, allerlei voornaamwoorden, en de vele werkwoordvormen. Natuurlijk wordt de een of andere vorm,

die we ongezocht tegenkomen aanleiding om tegelijkertijd op een notablok, dat bij de hand ligt, allerlei daarmee verwante vormen op te schrijven; zo wordt een 3e pers. mannelijk enkelvoud praesens-vorm aanleiding om te zien of er ook een vrouwelijke of een onzijdige vorm bestaat, en welke de vormen zijn voor 1e en 2e persoon, ook met onderscheiden vrouwelijke en onzijdige vormen of niet, hoe de meervoudvormen er uit zien, of er ook dualis-vormen zijn enz., en wanneer we de 600e vraag opschrijven hebben we al heel veel gevonden. Ondertussen moesten we vele malen terugkomen op de 599 andere vragen en antwoorden, hier een werkwoordvorm verbeteren, daar een verkeerd gebruikt voornaamwoord door het juiste vervangen, ontdekt waarom de helpers zo vast hielden aan een vorm in bv. vraag 177, waarvan we maar niet konden begrijpen, dat die juist kon wezen enz. enz.

Onze helpers hebben zich ondertussen bij het bereiken van de 600e vraag ontwikkeld tot waardevolle informanten; ze hebben heel wat Maleis bijgeleerd, en ze hebben zelfs een iets of wat bewust idee gekregen van wat er in hun taal te koop is, en begrijpen hun ondervrager zo goed, dat ze soms zelfs al te voortvarend gaan antwoorden, iets waarop hij bedacht moet zijn, evenals hij er altijd aan moet blijven denken, dat ze bij al hun geoefendheid toch soms nog een verkeerd idee kunnen hebben van wat bedoeld wordt. En hun ontwikkeling gaat nog dagelijks door, tot op de dag toe, dat ik de laatste punt zet op het einde van de spraakkunst, die regel voor regel en paradigma voor paradigma door hen gecontroleerd wordt. Een nadeel van mijn methode is natuurlijk, dat de stof, die ik verwerk een stof is, die eigenlijk boven hun gedachten^{sfeer} ligt, maar dat wordt ondervangen door altijd vast te houden aan het laten vertalen van voorbeelden uit het dagelijks gelijks leven, zoals ik boven aangaf bij het bespreken van vraag 1, en daarna pas de eigenlijk bedoelde te laten weergeven. In het begin kunnen mijn informanten het niet veel langer dan een half uur volhouden, maar op de duur zitten ze met plezier twee uur of nog langer hun best te doen, geholpen door het "vrij roken" van de tabak, die voor hen op tafel ligt. Soms is het hun aan te zien, hoe ze er in groeien samen met mij iets tot stand te brengen, wat in kerk en school door pastoors en goeroe's gebruikt wordt voor het onderricht.

Het opstellen van mijn drie gewone werkjes, catechismus, verzameling gebeden en verzameling bijbelse verhaaltjes, deed ik nooit zonder dat mijn taalhelpers er bij waren, en behalve in de allereenvoudigste dingen, waarvan ik geheel zeker was en die ik dan nog even voorlas, liet ik hen telkens zelf zeggen wat er opgeschreven moest worden, na hun dat in zeer eenvoudig Moluks Maleis voorgelezen, maar vooral goed uitgelegd te hebben. Het is mijn overtuiging, dat telkens als ik daarmee gereed was, en verder nog enkele legenden had opgeschreven, letterlijk uit de mond van ouderen, daarbij geholpen door mijn specialisten, ik zo goed als alle mogelijke vormen en constructies tegengekomen was, maar ook herhaaldelijk geverifieerd had. Zodra ik genoemde werkjes in een taal klaar heb, is tegelijkertijd een ~~verzameling~~ verzameling aantekeningen ontstaan, waarin kris-kras door elkaar een groot aantal grammatikale regels geconcipieerd staan. Die provisorisch opgestelde regels heb ik dan al herhaaldelijk verbeterd, of zelfs geheel geschrapt of door andere vervangen, nadat ik ze telkens en telkens weer opnieuw verificeerde. Daar groeit dan een eerste concept spraakkunst uit, die tenslotte wordt wat ik mijn confraters en ook de geleerde wereld heb aan te bieden.

7. Opnemen van legenden.

Zojuist hadden we het over het opnemen van legenden; dat kan vooral voor poëtische mensen een zeer aangename tijdpassering zijn, voor fantasierijke mensen zelfs als ze niet eens de taal goed kennen. Maar als linguïst neemt men een legende woordelijk en letterlijk op. En om u een klein idee te geven wat dat betekent, zal ik u voorlezen wat ik indertijd schreef als inleiding op een legende met linguïstische uitleg, een legende uit het Boven-Digoel-gebied. Ik had de taal toen al maandenlang bestudeerd, en de structuur ervan al goed door. Ik tekende alles woordelijk op uit de mond van een ± 50-jaar oude man, in zes zittingen van telkens twee à drie uur, waarbij tegenwoordig waren mijn beide taalhelpers, intelligente jongeren van circa 20 jaar. Het was de taak der beide jongens de flux de paroles van

onze verteller in bedwang te houden, zodat ik de gelegenheid kreeg de klanken uit zijn mond correct te horen, en tevens de tijd om ze op schrift te stellen. Vaak moesten ze, gecontroleerd door de oude, zijn woorden herhalen, wat vaak niet overbodig was. Een man van 50 jaar op Nieuw-Guinea is meestal reeds in verval, mist al een paar tanden en spreekt niet duidelijk meer. Bovendien zijn noch klinkers noch medeklinkers in deze taal als ze vlot gesproken wordt, voor een Nederlands oor, al is het dan ook geoefend, gemakkelijk van elkaar te onderscheiden; bovendien treden er een tanelijk willekeurige harmoniëring en assimilatie in op. Na onze eerste werkweek van ongeveer 20 uur hadden ~~we~~ ^{ik} de mythe ~~beschreven~~ ^{ge}schreven en bovendien nog eens overgetikt voor ~~ons~~ ^{me} op tafel liggen. Hoewel ~~we~~ ^{ik} reeds meer dan zes maanden met deze taal bezig was ~~was~~, kan ik niet zeggen, dat ik er alles van begreep; om ~~het~~ ~~nie~~ de verteller niet teveel van de wijs te brengen hadden ~~we~~ ^{ik} onder het dicteren geen uitleg gevraagd van woorden, van constructies, of van de samenhang van het verhaal, welke ~~samenhang~~ voor ons Europeanen met een heel andere mentaliteit niet altijd zomaar te begrijpen valt. Zo hadden we nog een tweede reeks zittingen, ook weer verdeeld over zes dagen, waarin de jongelui, die tanelijk wel Moluks-Maleis ~~spraak~~ verstonden en spraken, weer gecontroleerd door de verteller, en hem telkens in hun eigen taal om uitleg vragend, mij vertaling en verklaring gaven, welke ik dan meteen noteerde. Op verschillende punten werden er aanvullingen verkregen, die voor een deel in het verhaal zelf thuis hoorden, maar door de verteller waren overgeslagen. De man had natuurlijk moeite gehad er zijn hoofd bij te houden, als hij aan 't vertellen was, en telkens onderbroken werd om mij tijd te geven voor het opschrijven.

8. Mijn aanstelling als missie-linguist; Sémpan, Jaqai, Awjoe, Frederik-Hendrik-Eiland

Laten we terugkomen op het verhaal van mijn werk in het Kamorro-gebied. Toen ik daar klaar was gekomen na bijna drie jaar met een zo goed als volledige spraakkunst van over de 200 dicht op

elkaar getikte folio-vellen, met een uitgebreide woordenlijst, een catechismus, een gebedenboekje en een korte bijbelse geschiedenis, dat alles geverifieerd door het noteren van een aantal legenden, verhuisde ik naar het Oosten, en werkte als missionaris een jaar lang bij een klein stammetje, dat een zusters taal sprak van het Kamoro, nl. het Sémpan; straks vernoemde ik het reeds.

Ik kon dus weer met taalwerk beginnen, maar daar het een zusters taal of dialect van het Kamoro betrof kostte het me niet veel tijd om er mee klaar te komen, en spraakkunst, woordenboek, catechismus, gebedenboekje en bijbelse verhaaltjes kwamen tot stand in een goed jaar tijd. Ondertussen begon mijn overheid er aan te denken mij min of meer vrij te maken van direct missie- en parochie werk, en werd ik officieel aangesteld als missielinguïst. Toen begon voor mij het rondtrekken door Zuid-Nieuw-Guinea, alwaar talen onderzoekend. Hoe dat mogelijk was voor iemand, die nooit linguïstische studies gemaakt had (~~teen ik in de Kamoro-streek zat, kreeg ik toevallig het boek "Le Language" van Van Dryes in handen, en nog heel enkele andere werken~~) is eigenlijk niet goed te begrijpen. Maar het leek, dat O.L. Heer me een speciaal soort knobbel gegeven had voor het werk, waartoe hij me bestemde. Misschien was Hij het ook, die me van jongsaf ~~XXXX~~ aan Nieuw-Guinea deed denken, en naar Nieuw-Guinea deed verlangen om me daar te geven aan het beschavingswerk. Ik moet eerlijk bekennen, dat ik heel vaak de H. Geest heb aangeroepen, dat hij ten bate van de Papoea's een klein Pinksterwondertje met me zou doen. Wat er ook van zij, vooral toen ik min of meer van gader werk was vrijgesteld, ging ik me met hart en ziel aan het linguïstisch werk wijden; toen ik merkte, dat het me lukte, werd het zelfs een genot; telkens weer nieuwe ontdekkingen te doen in de schijnbare warboel is inderdaad geen klein genoegen, vooral als men merkt, dat zijn krachtsinspanning de andere missionarissen helpt hun werk ^{aan} beter te kunnen ~~aan~~, en ^{dat men vrijgesteld} ~~is~~ ^{ontslagen} van ~~het~~ ^{kan} missiewerk ~~te~~ doen.

^{eigenlijk} Het is op Nieuw-Guinea met zijn abnormaal vele, ongelofelijk uiteenlopende en ingewikkelde talen inderdaad niet mogelijk, dat iedere missionaris voor zichzelf zonder spraakkunst of woordenboek zich wegwijs maakt in de taal van het hem aangewezen district. Zelfs met spraakkunst en woordenboek, en boekjes voor het onderricht bleef het heel moeilijk. Met al mijn ondervin-

ding op de Tanëambar-eilanden, en mijn algemene belangstelling voor talen, was het ook voor mij een uiterst zwaar werk, om voor de eerste ^{Papoea taal,} ~~keer~~, in de Kamoro-streek, ~~de taal~~ onder de knie te krijgen. De tweede viel me al veel gemakkelijker, en zelfs toen ik in 1939 begon aan het Jaqai, dat een heel ander soort taal bleek te zijn, gesproken aan een der zijrivieren van de Digoel, had ik minder tijd nodig om er mee klaar te komen, ook al omdat ik ondertussen mijn methode gevonden had, en meer geoefend was. De volgende taal, waarmee ik in 1940 begon, was alweer iets heel anders, geen verband met Kamoro, geen verband met Jaqai, alweer echt moeilijk, het Awju. Ondertussen ging ik een kijkje nemen op Frederik-Hendrik-eiland, waar drie zustertalen werden gesproken door alles samen maar 3300 zielen, de enige waarin ik in ~~mijn~~ mijn 25-jarige taalwerk geen vervoeging vond, eh toch echte Papoea-talen. In een uithoekje vond ik daarhaast nog een apart taaltje, gesproken door 220 mensen, dat niets met de andere drie te maken had, maar duidelijk verwant was met de boven-genoemde Kamoro-taal op honderden kilometers afstand.

9. Oorlog in de Pacific - Moejoe.

Ondertussen was het oorlog geworden in Europa en in Azië, en verhuisde ik in 1942 naar het hartje van Nieuw-Guinea in het heuvelland, dat de Moejoe-streek genoemd wordt. Daar vond ik twee verschillende dialecten, weer iets heel anders, geen verband met Kamoro of Jaqai, of Awju, of de talen van Frederik-Hendrik-eiland. Het einde van de Pacific-oorlog maakte ik mee in Australië, waar ik van enige maanden vacantie mocht genieten. In 1946 ging ik terug naar Merauke, via Papua, d.i. het Zuiden van Australisch Nieuw-Guinea, waar ik onze Franse confraters M.S.C.-ers ontmoette, die ik bewonderde om hun talen-kennis. In 't begin van hun missionering, nu ongeveer 100 jaar geleden kregen ze weliswaar alleen te doen met de eenvoudige niet-Papoea, dus Austronesische talen langs de kust en tot even in 't gebergte toe, ^{maar} later kwamen ze in 't hooggebergte voor zuivere Papoea-talen te staan; ze brachten het er ver in, naar publiceren

den nooit iets.

Terug in Nederlands Nieuw-Guinea vestigde ik me te Merauke, en onderzocht daar enkele taaltjes uit de omgeving; een ervan, het Boazi, verwant aan het Jaquai van straks, werd gesproken door 3000 mensen; de andere waren Jélmek en Makléw aan elkaar verwant, 470 zielen; Jéi 1000, Morawri 40, Kanum 500, allemaal weer zonder verband met de bovengenoemde, zonder verband met elkaar. Een apart taaltje, dat vroeger gesproken werd door een stam, waarvan toen in 1946 nog maar twee mensen in leven waren, en nu geheel is uitgestorven, liet ik maar links liggen, omdat ik te ver moest reizen om die mensen te bezoeken. Ongeveer anderhalf jaar besteedde ik om ^{de genoemde} taaltjes te bekijken, alleen zó, dat ik de algemene constructie ervan kon vaststellen. Evenals voor de taaltjes van Frederik-Hendrik-eiland was het de moeite niet waard ze volledig te onderzoeken. Het zou me teveel tijd gekost hebben, daar door meer mensen gesproken talen op me lagen te wachten, en de missionarissen moesten zich daar, alhoewel met tegenzin, maar behelpen met Maleis, dat daar rond Merauke in die jaren zich al sterk als voertaal had ingeburgerd. *Notes over de genoemde kleinere talen werden in 1954 gepubliceerd in de Micro-Bibliofank van het Instituut Anthropos.*

10. Naar Nederland.

Begin '46 ging ik, na Nederland al 20 jaar niet meer gezien te hebben, op verlof, maar het grootste gedeelte daarvan werd weer werken. Ik had nl. een kist vol manuscripten meegebracht om hier het een en ander te publiceren. Ik had al wel begrepen, dat ze niet zomaar gepubliceerd zouden worden in de vorm, waarin ze gesteld waren, omdat ik alles maar op mijn eigen manier had verwerkt. Een paar confraters linguïsten brachten me gelukkig in contact met de bekende Prof. Dr. J. Gonda te Utrecht, wien ik grote dankbaarheid verschuldigd ben. Ik bracht hem een reistas vol met spraakkunsten en woordenlijsten; alles werd door hem met grote behulpzaamheid nagekeken; en ik hoefde heus geen maanden op de uitslag te wachten. Al spoedig kreeg ik van hem de verheugende mededeling, dat mijn werk voor de wetenschap de moeite waard was, maar dat ze te didactisch waren opgesteld en dat er aan de systematisering en de formulering heel wat ontbrak. Ik kreeg een groot

aantal velletjes met aanmerkingen, en kon daarmee aan 't werk gaan, ^{en} praktisch alles opnieuw verwerken, en zo had ik begin '50 een massa stof, die ik met succes kon aanbieden aan het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde in den Haag, en aan het Instituut Anthropolos te Fribourg; die beide instituten, vooral dat van den Haag, blijf ik dankbaar voor de welwillendheid, waarmee ze mijn manuscripten publiceerden. Er kwam hier en daar wel wat critiek op, maar het werd toch door de mensen der wetenschap ook wel gewaardeerd.

11. Terug op Nieuw-Guinea - Wisselmeren.

Begin '50 kwam ik per Willem Ruys aan te Batavia, dat juist Djakarta geworden was, en na enkele strubbelingen, zoals o.a. een staking in de haven van Makassar, was ik zielsgelukkig weer op Nieuw-Guinea te zijn. 't Was Pinksteren, en een goede gelegenheid om bij mijn herbeginnen nog eens extra de H. Geest aan te roepen. Ik kreeg de opdracht om in de nabijheid van de Wisselmeren twee talen te onderzoeken, het Ekagi en het Moni, twee zeer van elkaar verschillende talen, die ook weer geen verband hadden met de vroeger bestudeerde. Maar 't was een heerlijk klimaat, met een temperatuur van altijd rond 18° Celsius, waar het ~~goed~~ ^{goed} werken was, en van Merauke uit had ik twee pientere knapen meegebracht, die ^{daar} reeds enkele jaren te Merauke op school waren geweest, goed Maleis kenden en hun eigen taal niet hadden vergeten, doordat ze te Merauke ook vaak spraken met stamgenoten, en zodoende kon ik einde '51 reeds de bergmissionarissen spraakkunsten enz. van Ekagi en Moni ter hand stellen. De spraakkunst van het Ekagi werd een tijdje later uitgegeven door Martinus Nijhoff, Den Haag; die van het Moni werd later gestencyld door het Kantoor voor Bevolkingszaken te Hollandia.

12. Marind - Reis naar Nederland.

Begin '52 was ik weer te Merauke, waar ik het verzoek kreeg een nieuwe studie te maken van het Marind. Men had daar al jaren

lang gewerkt, er waren daar zelfs van de hand van Pater Geurtjens een Spraakkunst en een Woordenboek over verschenen, maar men had de indruk, dat niet alles wat men kende werkelijk klopte. En dat was geen wonder. Het Marind is hoogstwaarschijnlijk de meest ingewikkelde taal van Nieuw-Guinea. Ik kan er u hier onmogelijk een idee van geven; een voornaam iets echter van het Marind is, dat men er door vervoeging heel veel aspecten aanduidt van het besproken proces. Zo kan men nooit een juiste werkwoordvorm hebben, als men er niet in uitdrukt of het proces momentaan is dan wel duratief, en het werkwoord voor "binden" bv. heeft andere vervoegde vormen naargelang het gaat over het leggen van een knoop, een momentaan proces dus, of over het binden van een mat van latjes, wat een duratief proces is; altijd wanneer men een werkwoordvorm gebruikt moet men er dus aan denken of het bedoelde proces maar heel even duurt, of meer tijd in beslag neemt. Andere aspectvormen, die door vervoeging worden uitgedrukt, zijn, laten we ze zonder verdere uitleg maar even noemen: perfectief aspect, inchoatief aspect, progressief aspect, habitualis aspect, iteratief aspect, anterioriteits-aspect. [Om u niet helemaal duizelig te maken, zal ik alleen maar vertellen, dat ik voor de aardigheid eens ongeveer alle vormen verzameld had, die voorkomen, op een lange rol schrijfpapier. Wat zei u meneer? .... Neen dat waren het niet! Ze waren een erfenis van de U.S. troepen die onder de oorlog een tijd lang op Merauke gelegerd waren, echt goed schrijfpapier. Die rol vol vervoegde vormen was vier en een halve meter lang, en destijds een der bezienswaardigheden van Merauke. Als er een bezoeker kwam werd de rol te voorschijn gehaald en met een nonchalant gebaar als een serpentine over de tafel en over de vloer uitgerold. Asjeblief meneer ..... de vervoeging van het Marind. Wie er meer van wil weten bestelle bij Instituut Anthropos te Fløbourg de Spraakkunst, die daar in 1955 gepubliceerd werd. Ik waarschuw u voor hoofdpijn! Niettegenstaande ik reeds kennis maakte met twee zustertalen van het Marind, nl. Jaqui en Boasi en niettegenstaande de voorstudies van Pater Geurtjens en verschillende andere missionarissen, deed ik er anderhalf jaar over, dikwijls 's nachts te bed, soms zelfs slapejde me het hoofd brekend over de ongewone uitdrukkingswijze van onze Marinds, zodat er

vaak slaappillen aan te pas kwamen om mijn hersens fit te houden, iets wat me tevoren nog nooit was overkomen. Zo was het geen wonder, dat in de Spraakkunst van Pater Geurtjens niet alles klopte, wat hij zelf trouwens al vermoedde, toen hij zijn werk vergelijkend met het ineenpassen van een stapel reusachtige legprenten, in zijn Ter Inleiding schreef: "Als een of ander blokje niet precies blijkt te passen, zal me dat allerminst verwonderen." Het Marind was voor hem de eerste Papoea-taak waar hij mee in aanraking kwam, en geen andere ~~Spraken~~-talen van Zuid-Nieuw-Guinea waren toen onderzocht, terwijl ik al vijftien jaar Papoea-taalstudie achter de rug had, toen ik er met zijn spraakkunst in de hand aan begon. Bovendien had hij in zijn tijd geen Marinds ter beschikking, die Maleis spraken, en ik vond te Merauke helpers en helpsters, die jaren lang schoolgegaan hadden op de internaten der Missie.

Toen ik midden '53 klaar was met de studie van het Marind dorst ik toch de definitieve redactie niet aan, en reisde naar Nederland, waar alweer Prof. Gonda met grote bereidwilligheid en hartelijkheid ^{voor me} klaar stond, zodat ik op 't einde van 't jaar mijn werk aan dorst te bieden aan het Instituut Anthropos, die het bijna onmiddellijk begonnen te drukken, en er een fraaie uitgave van maakte, waarvoor ik hun zeer dankbaar ben.

13. Tanah-Merah - Agats - Kepi; einde van de studie.

Spoedig was ik per vliegtuig weer terug op Merauke. 't Was begin '54 en onze Apostolisch Vicaris zond me naar Tanah-Merah aan de Boven-Digoel. Voortaan zou ik het gemakkelijker krijgen. Wat ik daar aan de Boven-Digoel te bestuderen kreeg waren drie zusters talen van het Awju, en daarmee was ik op bekend terrein. Degenen, die ze spreken verstaan elkaar niet, maar voor een linguïst, zoals ik me langzamerhand begon te ~~kan~~ beschouwen, was het geen zwaar werk er uit wijs te worden. Alleen moest natuurlijk alles weer opnieuw beschreven worden.

Hetzelfde kan ik zeggen van de drie Asmat-dialecten waaraan ik begon te Agats in 1956, en waarmee ik klaar kwam einde '58. Asmat is een zusters taal van het Kamoro, de eerste taal, waaraan ik in 1935 op Nieuw-Guinea in aanraking kwam. Asmat is een der

volkrijkste gebieden van het slecht bevolkte Nieuw-Guinea, en de Asmatters zijn een zeer levendig volk, koppensnellers eerste klas, en tegenwoordig nog al "en vogue" als beeldhouwers. Het was een genot met hen te werken.

In 1959 begon ik op Kepi aan een vierde dialect van Asmat, gesproken aan de Wildeman-rivier. De taal van Kepi had ik vroeger al bestudeerd, maar te Kepi was nu een hoofdstatie van de Missie, waar enkele confraters gevestigd waren, en ook Zusters, die behalve dat ze een meisjes-internaat leidden, en daar onderwijs gaven, ook nog voor ons kookten en wasten, enz. Op mijn leeftijd was de tijd voorbij, dat ik zoals vroeger, me in nog onbestuurd en onbewerkt gebied in een schamel hutje kon vestigen, waar ik in alles voor mezelf moest zorgen. Daarom liet ik enkele jongens van de Wildeman-rivier komen om me een jaartje als taalhelper ter wille te zijn. Maar owee! Na enkele maanden kwam het bloedbad in de buurt van Kepi, waarover u indertijd in de kranten gelezen hebt, en de slachtoffers waren juist de mensen van de Wildeman; één ervan was de vader van mijn beste helper. De jongens waren niet meer te houden, en ik moest mijn studie uitstellen tot later.

Nu werd er niet ver van Kepi een nog niet onderzochte taal gesproken, het Tamagario, aan de nog niet zo lang geleden ontdekte Koningin-Juliana-rivier. Ik kon gemakkelijk enige jongens naar Kepi krijgen, en liet ze dan ook komen. Na zes dialecten bestudeerd te hebben aan de Boven-Digoel en in het Asmat-gebied, die verwant waren met vroeger bestudeerde, wat voor mij wel gemakkelijker, maar minder interessant was - je doet graag nieuwe ontdekkingen, vooral als ze veel moeite gekost hebben - kwamen daar die jongens van de Koningin-Juliana-rivier bij me aan met iets ~~nieuws~~ nieuws, dat verwantschap toonde met geen der vroeger bestudeerde talen. Stel u voor: ze woonden ingesloten door Asmatters, Awjoe's en Jaquai's, woonden aan een Voor Nieuw-Guinea klein riviertje, en telden alles samen maar 7000 zielen, maar met een geheel eigen taal. 't werd weer moeilijk werk voor me, maar interessant, en met veel enthousiasme begon ik er aan. Helaas begon het slecht te gaan met mijn gezondheid, die te Kepi door herhaalde aanvallen van drie soorten malaria, en door dysenterie bovendien, geheel ondermijnd werd, en ik moest mijn werk onderbreken om me te Merauke in het ziekenhuis te laten behandelen. Dat was Januari

1960, maar gelukkig kon ik in Maart reeds naar Kepi terug, werkte er nog tot Juli, en toen was 't weer helemaal mis. Dat werd het einde, met een onafgewerkte zo heel nieuwe en interessante taal, en ik moest de missionarissen van de Wildeman en van de Koningin Juliana-rivier ongeholpen aan hun linguïstisch lot overlaten. 'k werd gerepatriëerd, maar als mijn gezondheid en mijn versleten body het veroorloofden, zou ik niets liever doen dan naar mijn vroegere land van belofte, mijn tweede vaderland teruggaan. Ze zeggen wel, dat Nieuw-Guinea een mens-vijandig land is, maar ik heb het nooit als zodanig gevoeld, en ik kom herhaaldelijk hier in Nederland mensen tegen, die er heimwee naar hebben. Ik kijk met lede ogen naar mensen als Paus Johannes en Adenauer!

14. Nut en doel der taalstudie.

Reeds vertelde ik u, dat ik mijn werk altijd met veel plezier gedaan heb, omdat iedere taal een boeiend wonder is en het een intens genoeg is zulk een wonder te ontleden, doordat men telkens nieuwe en onverwachte ontdekkingen doet. Toch is deze arbeidsvreugde niet de laatste en diepste beweegreden geweest, die mer er toe bracht telkens opnieuw te beginnen en eenmaal begonnen taai door te zetten. De eigenlijke drijfveer ging uit boven het persoonlijke. Het was vooreerst en op de eerste plaats het inzicht, dat deze arbeid noodzakelijk was voor de praktische missionering. Nu eenmaal de voornaamste talen en dialecten door een beschrijving toegankelijk gemaakt zijn, kan iedere missionaris gebruik maken van deze gidsen en ter plaatse de taal van hun zijn mensen aanleren. Weliswaar leren de Papoea's wat Indonesisch of een mondvul Nederlands spreken, maar dit blijft behalve voor de meer ontwikkelden beperkt tot de uitdrukking van de uiterst simpele dingen van het dagelijks leven, en langs deze weg is het al zeer moeilijk hen te raken in hun affectief leven. Stel dat hier te lande de zielzorg uitgeoefend zou worden door buitenlandse priesters, bv. Chinezen, die zich daarbij uitsluitend van het Chinees zouden bedienen. Als deze mensen enige invloed zouden hebben, zou dat om andere redenen zijn dan door hun volksevriende taal.

ne bewijsteds; Bij tijd en wijle lezen we berichten over praehistorische

vondsten in ons land, schamele sporen van mensen die duizenden jaren geleden hier geleefd hebben. Het waren mensen zoals wij. Hun kinderen hebben gespeeld en geravot zoals onze kinderen. Ouder geworden kregen ze belangstelling voor het andere geslacht zoals onze jongelui. Ze hebben hun vreugden en zorgen gehad en dat alles hebben ze beleefd in in taalvormen uitgedrukte gedachten en gevoelens, en hebben ze bij het onderling verkeer in taalklanken tot uitdrukking gebracht. Welke taal??? De wetenschap zou dit graag weten, maar die klanken waren even vluchtig als de wind, die toen woei, en hun taal is onherroepelijk verloren gegaan. Ook aan de kleine taaltjes van Nieuw Guinea is dit lot beschoren. Door de vastgelegde beschrijving, die hoe onvolledig deze ook moge zijn, is er voor de wetenschap van de toekomst echter veel meer cultuurgood bewaard, dan wat armzalige potscherven en pijlpunten. De waarde hiervan zal straks in de toekomst onschatbaar blijken te zijn, even kostbaar, zij het minder spectaculair, als de museumstukken van de Etrusken, wier taal voor de linguïst nog steeds een fascinerend mysterie is.

De geschriften van een van Maerlant en een Heinrich van Veldeke hebben wij door de eeuwen heen bewaard. De letterkundige geniet nog steeds van hun schoonheid, maar ook voor de Nederlandsse linguïst is deze erfenis een kostbaar bezit, omdat hij in die oude taalvormen ons hedendaagse Nederlands als in aanzet terugvindt. Het is een stuk oude cultuur van ons, iets uit eigen huis, uit eigen familie, dat niet van anderen is. Straks zullen er ook intellektuele Papoea's komen, die gevoel hebben voor het hun eigene. Vol liefde en respekt zullen ze kennis willen nemen van "de oude tijd", toen hun beschaving nog in een primitief stadium verkeerde. Zoals wij van Maerlant en van Veldeke nog steeds dankbaar zijn, dat ze hun gedachten en gevoelens op schrift hebben gesteld hebben, zo zullen straks de intellektuele Papoea's in erkentelijkheid hen gedenken, die dit cultuurgood voor hen bewaard hebben. Het zal dan blijken een dienstbetoon geweest te zijn van de eerste orde, zij het een dienstbetoon op lange afstand, zoals de aanleg van een fraaie beukenlaan een dienstbetoon is aan het nageslacht.

Dat waren dan de drie redenen, waarom een niet-linguïst, ook

al genoodzaakt door de omstandigheden, zich vernat tóch linguïstiek te bedrijven, en nog wel meer dan een half leven lang.

Arnhem, 11 juli, 1962.

J. W. Rabbe
m.s.c.